

La història contemporània de Catalunya en l'ensenyament primari i secundari, 1970-1990

Francesc Xavier Hernández Cardona

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

UNIVERSITAT DE BARCELONA
DIVISIÓ I
DEPARTAMENT D'HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

TESI DOCTORAL

"LA HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA DE CATALUNYA EN
L'ENSENYAMENT PRIMARI I SECUNDARI, 1970-1990"

per Francesc Xavier Hernández i Cardona

Director de la Tesi: Dr. Pelai Pages i Blanch
Setembre del 1993.

CAPÍTOL 12 . PERSONATGES I DISCURS HISTÒRIC EN ELS LLIBRES DE TEXT

Importància dels personatges en els llibres de text. Personatges en la història antiga. Personatges en la història medieval. Personatges en la història moderna. Personatges en la història contemporània. Aproximació global al conjunt de personatges.

IMPORTANCIA DELS PERSONATGES EN ELS LLIBRES DE TEXT

Com s'ha comentat en anteriors capítols, els llibres de text elaborats al llarg dels anys 70 i 80 acusen en certa manera les tendències de la historiografia del moment. Durant el període, i en els llibres de text, perviu una tradició jacobina desideologitzada respecte dels anteriors continguts feixistitzants, que fa de l'Estat i dels estats subjecte i objecte del discurs històric. Tot i aquesta constant s'acusen les més variades innovacions respecte a períodes anteriors. Podríem dir que un cert eclecticisme amb empelts de la influència dels annals i del materialisme històric (sobretot en aquest darrer cas a partir del 1979) són característiques generalitzades en els llibres.

En contraposició amb els llibres de plena època franquista on els personatges (mascles guerrers, militars o sants) tenien un paper determinant, a partir de la LGE s'atenua el paper dels personatges com a protagonistes de la història, malgrat que la mateixa LGE

recoma explícitament l'estudi de vides exemplars (1). D'altra banda, en molts casos, sota la influència del materialisme històric que incideix en la divulgació històrica, els personatges no només perden protagonisme, sinó que queden relegats a un segon terme.

Com s'ha comentat anteriorment, els personatges havien arribat a tenir, fins el 1970, un protagonisme determinant, i no només es presentaven a partir de la seva importància històrica sinó que se'ls hi atribuïen virtuts, reals o imaginades, de les quals es pretenia que nens i joves prenguessin exemple. Invariablement, fornits guerrers, reis valerosos, sants abnegats, es presentaven com a exemple dels valors de la hispanitat, a fi que els joves en prenguessin bona nota i emulessin els valors de masclisme, xovinisme, racisme, conformisme etc. que representaven. Aquests personatges, juntament amb els rituals llistats de monarques, esdevenen, endemés, els autèntics punts cronològics a partir dels quals s'estructura la cronologia històrica.

Com hem dit anteriorment, a partir del 1970 l'exaltació del personatge disminueix i es dona pas a una història més diversificada i general (2). En aquest context el paper del personatge disminueix progressivament fins fer-se pràcticament imperceptible. D'altra banda, en el món intel·lectual vinculat a la història s'estén, durant els setanta, la idea que la història la feien les masses i no els individus. Aspecte aquest que també va comportar un relegament del paper del personatge. Cal tenir present que bona part dels autors que treballaven en el camp del llibre de text estaven influïts, directament o indirectaper l'escola dels Annals i, en molts casos pel materialisme històric, i això va ser determinant per treure importància als grans personatges com a protagonistes de la història. Els aspectes econòmics, socials i culturals van augmentar el seu protagonisme, tot i que els fets polítics i militars es van mantenir. En aquest context els personatges van començar a aparèixer

desproveïts de connotacions de valors i d'una manera més asèptica, com a simples referents d'un període històric dels quals n'esdevenien fita cronològica o conceptual.

Val a dir que la liquidació del personatge va ser qüestionable des del punt de vista didàctic (3), ja que la valoració de les actituds d'un personatge, l'avaluació de les seves possibilitats d'acció, el judici de les seves activitats, podien proporcionar oportunitats didàctiques interessants. En el camp de les actituds, valors i normes està clara la funcionalitat dels personatges, però també permeten l'aproximació a aspectes cabdals com l'empatia, o tècniques tan suggestives, des del punt de vista didàctic, com l'explotació de les biografies o autobiografies com a fonts d'informació.

Òbviament, la història recull majoritàriament aquells personatges que han estat detentadors del poder o de poder, i no recull la vida dels mil.lions d'éssers anònims que han poblat la terra. En alguns casos, experiències peoneres van intentar personalitzar, a partir de documents o de recreacions, les formes de vida de personatges reals o imaginaris d'altres moments històrics, a fi d'il.lustrar el passat, però normalment aquestes iniciatives van ser escasses i no tenen massa a veure amb el que realment ens interessa en aquesta anàlisi.

Malgrat la pèrdua de protagonisme, i ni que fos d'una manera més asèptica, els personatges van continuar "vivint" en els llibres de text, i per lògica aquests personatges responien majoritàriament al nom dels poderosos, dels quals la història ens n'ha deixat constància. Calia veure, però, quins personatges eren els més citats, i si això responia a alguna determinada lògica, a fi de detectar continuïsmes o ruptures. En aquest sentit es va procedir a analitzar i comptabilitzar el nombre de personatges citats en els llibres de text, prescindint de les valoracions que es fessin, en cas d'haver-n'hi, de les seves actuacions.

Durant el període plenament franquista, els personatges catalans citats com a catalans en els llibres de text eren certament escassos, els més paradigmàtics eren el rei Jaume I i el timbaler del Bruc. Eren els únics que tenien categoria per emular els tel·lúrics herois carpetovetònics. Calia veure quins personatges es plantejaven a finals dels 80 a fi de constatar si s'hi incorporaven els personatges tòpics de la història de Catalunya, endegats d'ençà la Renaixença, o bé s'endegava una altra via. Partíem, però, de la base que el personatge en el període estudiat havia perdut el seu protagonisme en el llibre de text i, per descomptat, qualsevol connotació de mitificació (4).

En iniciar la recerca partíem de la hipòtesi que era molt possible que la història de Catalunya, en prendre progressivament importància, es nodrís dels tòpics, mites, personatges..., homologats entre la Renaixença i el Noucentisme. Era lògic pensar això en tant que durant el franquisme la història de Catalunya únicament havia tingut desenvolupament en la recerca universitària, mentre que en difusió, divulgació i reflexió col·lectiva no s'havia avançat.

D'altra banda els autors de llibres de text, i els escassos dedicats a la divulgació, no s'havien preocupat o no havien tingut oportunitat de reflexionar sobre la necessitat d'incorporar nous tòpics d'acord amb les necessitats del moment. Davant d'aquest vuit calia pensar en una represa d'urgència dels vells tòpics decimonònics, i més en el cas de les editorials catalanes, ja que aquestes tindrien un pes determinant a l'hora de donar protagonisme a determinats personatges.

A fi d'aproximar el problema es va procedir, com s'ha dit, a comptabilitzar quins personatges apareixien en els llibres de text i quantes vegades apareixien, alhora que es prenia algunes notes sobre la seva tipificació, que en general va resultar molt eclèctica.

ELS PERSONATGES EN LA HISTÒRIA ANTIGA

Durant el període prehistòric no apareixen personatges amb nom i cognom, òbviament; és per aquesta raó que hem passat a centrar-nos directament sobre els personatges més citats en història antiga. Cal tenir present, però, que apareixen sovint referències als homes de Talteüll i a la mandíbula de Banyoles però hem considerat més correcte incorporar aquests elements en l'apartat de fets i conceptes. El nombre de personatges que apareixen citats dins la història antiga de Catalunya és certament escàs, i s'han considerat exclusivament aquells que apareixen citats i vinculats explícitament a Catalunya. La taula de resultats, producte del buidat de les 33 fitxes seria la següent:

TAULA 12-1 *Personatges citats en els llibres de text.*
Història Antiga de Catalunya.

Personatge	Nº de cites
1. Akhila _____	1
2. Ardó _____	1
3. Ataulf _____	1
4. Cató _____	2
5. Indíbil _____	2
6. Mandoni _____	2
7. Minici Natal _____	1
8. Paulus _____	1
9. Sant Pacià _____	1
10. Sertori _____	1

Com es pot observar el total de personatges és molt baix i cal tenir present que tant Paulus, com Ardó i Akhila apareixen en un llibre atípic (5). S'apunten, però, per primer cop personatges com Minici Natal, un dels primers esportistes coneguts del país que poden tenir força possibilitats didàctiques de futur.

ELS PERSONATGES EN LA HISTÒRIA MEDIEVAL

El període medieval, generatriu de la nacionalitat i esplendor català, dona lloc a un llistat considerable de personatges. En el conjunt de primària i secundària obtindríem els resultats totals de la taula 12-2, si bé solament s'han tingut en compte aquells personatges citats quatre o més vegades en el conjunt dels llibres.

TAULA 12-2 *Personatges citats en els llibres de text
Història Medieval de Catalunya.*

Personatge	núm de cites
1. Jaume I _____	42
2. Ferran el Catòlic _____	37
3. Joan II _____	20
4. Pere el Gran _____	23
5. Reis Catòlics _____	19
6. Pere el Cerimoniós _____	17
7. Ramon Berenguer IV _____	16
8. Pere el Catòlic _____	13
9. Ramon Llull _____	12
10. Guifré el Pelòs _____	11

11. Alfons el Magnànim _____	11
12. Borrell II _____	10
13. Peronella _____	10
14. Martí l'Humà _____	9
15. Ramon Berenguer I _____	9
16. Ferran d'Antequera _____	8
17. Jaume II _____	8
18. Abat Oliba _____	7
19. Roger de Flor _____	7
20. Arnau de Vilanova _____	6
21. Ramon Berenguer III _____	5
22. Francesc Eiximenis _____	5
23. Carles de Viana _____	5
24. Isabel la Catòlica _____	4
25. Ramon Muntaner _____	4
26. Jaume Huguet _____	4
27. Joanot Martorell _____	4

El llistat ens informa, d'entrada, que la immensa majoria de personatges ressenyats són nobles i reis. A primer cop d'ull, doncs, es podria pensar que els principals protagonistes de la història són personatges d'aquesta mena. Si situem els personatges en el context de la lliçò podríem observar, però, que el personatge acostuma a citar-se d'una manera molt asèptica sense connotacions valoratives i sense informació biogràfica complementària. El nom del rei és més aviat una dada més vinculada a una determinada situació cronològica i a uns determinats fets o conceptes històrics.

Cal tenir present que la majoria dels personatges citats apareixen en els llibres de secundària i, de manera molt més escassa, en els llibres de primària, i en aquest darrer cas prenen més rellevància després de l'ordre de la Generalitat del 1988 (6).

La quantitat de cites assolida per cada personatge, i en general l'extensió que el seu regnat o la importància que les seves decisions cobren en el text, explica clarament que la presència massiva de personatges reials i nobiliaris no obeeix a una herència de la historiografia romàntica catalana, si més no en una bona part dels casos.

El personatge més citat es Jaume I; tant els llibres de primària com els de secundària en destaquen la seva importància vinculada al desenvolupament institucional i a les guerres de Mallorca i València. En aquest cas la sintonia amb un dels personatges "mítics" de la historiografia catalana tradicional és un fet, a banda que el rei Jaume I té un importància indiscutible en el panorama medieval català.

El segon personatge, Ferran el Catòlic ens indica clarament que la lògica de pervivència de la historiografia romàntica no s'acompleix. En aquesta òptica s'hagués destacat la figura de Guifré el Pelòs, considerat habitualment com a mite fundacional o, fins i tot, com a pare de la pàtria, i també l'Abat Oliba en la seva dimensió religiosa com a forjador de la catolicitat del país. Fins i tot Borrell II artífex de la independència de facto, i ben reforçat pel "Mil.lenari", hauria d'haver adquirit més protagonisme. Trobem però que Guifré el Pelòs, citat 11 vegades apareix en un discret desè lloc del *ranking*, l'Abat Oliba amb 7 cites en el divuitè lloc i Borrell II amb 10 cites (i cal pensar en la influència que va exercir la celebració del mil.lenari) en el dotzè..

Ferran el catòlic adquireix molt protagonisme, sobretot en els llibres de BUP i la seva figura apareix indistintament lligada a l'Edat Mitjana i a l'Edat Moderna; les vegades comptabilitzades a la

taula corresponen a les ubicacions medievals. La figura de Ferran II apareix mol vinculada al conflicte remença i a la Sentència Arbitral de Guadalupe, així com a la unió dinàstica amb Castella, que per cert segueix estant malament, o parcial, explicada en la majoria dels llibres de text.

Hem de tenir present, endemés, que Ferran el Catòlic està comprès també dins del concepte Reis Catòlics, i que aquest apareix citat 19 vegades (lloc 5è del *ranking* en el context medieval), i òbviament únicament s'han recollit en el qüestionari les cites dels reis catòlics quan aquests apareixien vinculats a Catalunya o la Corona d'Aragó, ja que, en cas d'haver-ne comptabilitzat les vegades que apareixen en història general i d'Espanya el nombre de cites assolit hagués estat molt més gran. Doncs bé, si tenim en compte que la meitat de les cites dels Reis Catòlics pertanyen a Ferran tindrien que aquest és el personatge més citat de l'Edat Mitjana.

Arribats a aquest punt és forçosa la reflexió sobre la importància atorgada al rei catòlic. Aquesta es pot deure a la seva rellevància innegable a les acaballes de l'Edat Mitjana, o bé a una pervivència de la tradició historiogràfica espanyola, i singularment, la d'època franquista que conferien als Reis Catòlics una importància central que quedava palesada, amb escreix, en els llibres de text. Caldria doncs, una reflexió sobre si, des d'una òptica catalana, la figura de Ferran el Catòlic és realment la més emblemàtica del període medieval. Des del punt de vista d'història nacional, cal dir d'antuvi que això podria ser un contrasentit, ja que el Catòlic no representa un període d'eclosió de la Corona d'Aragó ni un moment zenital per Catalunya.

Quelcom similar podríem dir de la figura de Joan II, a bastament repetida i citada en els llibres de text de batxillerat, que donen força tractament a la Guerra Civil, en la seva dimensió política,

urbana i rural. Malgrat la importància que s'atorga al període no s'acaba d'explicar massa bé el conflicte remença i, per descomptat els dirigents del moviment remença no acostumen a citar-se, molt menys els dirigents de la ciutadania honrada de Barcelona o els dirigents de mercaders i artesans.

Francesc de Verntallat únicament apareix citat una vegada (7) i Joan Sala ni tan sols apareix. Curiosament es magnifica la Guerra Civil i el conflicte remença, però aquest es descontextualitza de la extraordinària importància que té quant a repercussions socials.

Pere el Gran ocupa el 4art lloc del *ranking* amb 23 cites, els Reis Catòlics el 5è i Pere el Cerimoniós el 6è. Val a dir respecte a aquest darrer rei que l'extraordinària efervescència cultural esdevinguda durant el període del seu regnat no queda, en general, suficientment magnificada, si bé se'n destaquen els aspectes de gran expansió política. Ramón Berenguer IV amb 16 cites i Pere el Catòlic amb 13 es succeixen en ordre en el llistat. Del primer s'acostuma a destacar la unió dinàstica amb Aragó i del segon hi ha més tendència a vincular-lo al suport de les conquestes castelleses que no pas a Muret.

Ramón Llull és el primer personatge no nobiliari que apareix en el llistat; ocupa el lloc 9è amb 12 cites. El cas de Llull és un cas curiós, normalment se'l presenta en la seva dimensió literària o bé religiosa, precisament Llull que és, potser, el més important científic de l'Edat Mitjana no veu recollit el seu protagonisme en aquest camp (8).

Guifré, Alfons el Magnànim i Borrell II segueixen en ordre de importància.

Peronella d'Aragó és la dona més citada de la medievalitat catalana amb un total de 10 cites, i l'única importància que se li atorga és, òbviament, a partir del seu desposori amb Ramón Berenguer IV, és a dir, se la cita en tant que és la dona de...

Martí l'Humà, Ramón Berenguer I, Ferran d'Antequera i Jaume II segueixen en magnitud de cites.

L'Abat Oliba, un dels noms mítics de la historiografia romàntica catalana apareix en un discret 18è lloc, presentat com a impulsor de la cultura i en alguns casos d'iniciatives civils com les assemblees de Pau i treva.

Roger de Flor és el primer militar, en sentit estricte, que apareix vinculat a l'expedició Catalana a Orient; curiosament Roger de Llòria, el gran almirall d'Aragó, amb només dues cites té un paper irrellevant, aspecte que confirma l'escassa influència de la historiografia neo-romàntica catalana a l'hora de definir la importància dels personatges.

Amb molt poques cites apareixen Arnau de Vilanova, del qual se'n destaca la seva importància literària per damunt de la científica, Ramón Berenguer III, Francesc d'Eiximenis i Carles de Viana.

Amb només 4 cites es fa constar Isabel la Catòlica, Ramón Muntaner, Jaume Huguet, i Joanot Martorell. Respecte a Isabel la Catòlica val a dir que únicament s'han recollit les cites que la vinculen a Catalunya o a la Corona d'Aragó, amb tot, és la segona dona més citada de la història medieval de Catalunya i la primera si li atorguem l'alíquota que li correspondria pel concepte "Reis Catòlics". Jaume Huguet és l'únic personatge vinculat al món de les arts que apareix amb 4 cites.

Del conjunt del panorama podríem destacar la desmesurada importància que cobren els personatges reials o nobiliaris, el que podríem dir la dimensió política de la història. Aquests tipus de personatges van seguits pels dedicats a les lletres, els religiosos i artistes. Val a dir que aquesta importància de la literatura en la història és força interessant i a tenir en compte; mostra una tendència a valorar més, des de la història, la dimensió literària que no pas l'artística, científica, tècnica, etc..

Aprofundint en aquesta dinàmica podríem assenyalar diverses consideracions i contradiccions respecte als personatges apareguts.

Hem destacat, a bastament, el paper preponderant de la dimensió política (reis-nobles) així com el de la importància que des de la història s'atorga a la literatura. Caldria destacar-ne, tanmateix, els principals dèficits.

L'àmbit tecno-científic és, en general, inexistent i no es citen personatges d'aquest context. La qüestió és extremadament greu si entenem que allò que fa progressar, i per tant canviar, a una societat són els avenços tecnològics i el progrés científic, més que els canvis polítics o ideològics. A l'Edat mitjana, l'aprofitament massiu de l'energia hidràulica, la introducció de l'energia eòlica, el perfeccionament de les tècniques de navegació, la introducció de la rotació triennal dels conreus, l'aprofitament del cavall com a força de treball, etc., va fer canviar i millorar les condicions de vida de milions de persones. D'altra banda, aquestes conquestes concretes de la humanitat, il·lustratives del progrés i canvi històric, són molt més assequibles a l'enteniment dels joves que no pas raonaments excessivament abstractes d'evolució política o social. Així doncs, la dimensió tecno-científica de la història a l'ensenyament és important en dues dimensions. D'una banda, és importantíssima per entendre el progrés, i d'altra es idònia des del

punt de vista didàctic, en sintonitzar més fàcilment amb les capacitats que, segons la psicologia genètica, tenen els nens de primària i els joves dels primers anys de secundària.

La difusió en els llibres de text d'aspectes tecno-científics de la història és encara una assignatura pendent. La cosa és particularment greu si considerem la Catalunya Medieval. Cal entendre que en aquest període Catalunya exerceix un importantíssim paper en el desenvolupament tecno-científic d'Occident, realitzant el paper de pont entre la cultura andalusina i Europa. Certament que el paper ve, endemés, acompanyat de figures importants que no apareixen en els llibres de text. En el nostre cas, personatges com Jaume d'Agramunt, J. Jacme, Issac Nafucí, Naçan de Perpinyà, Silvestre II, Abraham i Jafuda Cresques etc. no apareixen citats o només ho estan en algun llibre no convencional (9).

La visió política i social que es dona a través dels personatges també és desastrosament parcial. La història de la Catalunya islàmica és del tot inexistent, fins i tot en la seva dimensió política. Importants cabdills com Sulayman ibn Muhammad de Lleida, Labib al Amiri al-Faà de Tortosa o al-Mundir Imad al Dawla de Dènia no apareixen citats ni una sola vegada. Quelcom podríem dir de la dimensió social, dirigents populars importants com Joan Sala o Francesc de Verntallat pràcticament no estan citats.

En el camp de les arts també s'aprecien importants dèficits. Durant l'Edat Mitjana Catalunya desplega una extraordinària activitat artística i arquitectònica. El gòtic esdevé el llenguatge estètic d'una nació en apogeu i s'elabora en formes pròpies. L'arquitectura gòtica catalana assoleix fites d'originalitat i valors estètics difícilment igualables. El llistat de noms no reflecteix, però, ni un sol nom de mestre d'obres, Berenguer de Montagut constructor de la emblemàtica Santa Maria del Mar, o Guillem Sagrera constructor de la

Llotja de Mallorca no apareixen citats ni una sola vegada. Quelcom de similar podríem dir de la pintura i escultura, a Ferrer Bassa només se'l cita en 3 ocasions, els germans Serra i Borrassà en 2.

Al capdavant, el cas més escandalós és el de l'absència de dones en el llistat. Les dues úniques que surten citades fins a 4 vegades ho són precisament en qualitat de consort, no per merits propis. Òbviament, el paper de la dona en la història és cabdal però complexa a l'hora d'explicitar-se. Però és que en els llistats resultants de l'Edat Mitjana ni tan sols surten anomenades aquelles dones que van tenir realment importància, i no és per reivindicar simplement el suposat paper d'aquelles que van exercir com a "homes", senzillament és que van ser importants. En l'esfera política posem per cas, el paper que van jugar Ermessenda o Almodís de la Marca van ser determinants en la Catalunya alt medieval. Dolça de Provença solament és citada en dues ocasions, Maria de Montpeller en una. Germana de Foix, de cabdal importància per entendre els problemes de la Corona d'Aragó, solament es cita en una ocasió. Joana Enríquez i Sibilla de Fortià no són citades ni en una sola ocasió.

Altres dones que destaquen amb llum pròpia en la dimensió cultural i que són veritablement emblemàtiques, com ara la comtessa Douoda no s'aprofiten en la seva possible dimensió didàctica. Un cas paradigmàtic és també el d'Isabel de Villena, no citada ni una sola vegada i que per descomptat té una importància destacable en el món de les acaballes de l'Edat Mitjana.

A tall de resum podríem dir que el conjunt de personatges citats s'articulen sobretot en el camp de la política, tot i que es presenten en una amalgama estranya que acusa, a l'ensem, tradicions de la historiografia catalana, tradicions de la historiografia espanyola i tradicions dels plantejaments de la història a l'ensenyament espanyol. En qualsevol cas tot sembla indicar que els personatges

ciutats responen a una òptica de la història de Catalunya que s'articula com un apèndix de la història general i d'Espanya, tot i que en existir la Corona d'Aragó com un conjunt d'estats autònoms aquesta orientació queda lleugerament emmascarada.

ELS PERSONATGES EN LA HISTÒRIA MODERNA DE CATALUNYA

Quantitativament la història moderna de Catalunya acostuma a tenir un pes específic escàs dins el conjunt de la història de Catalunya, i això es reflecteix en els llibres de text. Hom situa generalment el període en un marc de "decadència" tot i que bona part dels teòrics fets emblemàtics de la història de Catalunya succeeixen en aquest període. En efecte, tant la Revolta dels Segadors, que dona origen a l'himne nacional de Catalunya (10), com la data convencionalment considerada de l'Onze de setembre, en commemoració de la qual s'intitucionalitza la diada nacional de Catalunya, succeeixen en aquest període (11).

Cal suposar que si la història moderna està mínimament present en alguns llibres de primària ho està gracies a ambdós fets que són recollits explícitament per alguns dels llibres.

Els personatges citats tenen, però, un caràcter desigual i mostren una certa manca de sistematització o criteris a l'hora de plantejar la història del període. A la taula 12-3 fem constar el nom dels personatges que són citats més de quatre vegades.

TAULA 12-3 *Personatges citats en els llibres de text*
Història Moderna de Catalunya.

Personatge	núm. de cites
1. Ferran el Catòlic _____	22
2. Reis Catòlics _____	21
3. Arxiduc Carles _____	13
4. Lluís XIII de França _____	9
5. Pau Claris _____	7
6. N. Feliu de la Penya _____	7
7. Rafael Casanova _____	5
8. J. de Serrallonga _____	5
9. P. Rocaguinarda _____	5
10. Lluís XIV de França _____	5

De l'anàlisi del llistat se'n desprèn, a primer cop d'ull, l'escàs pes de la tradició historiogràfica romàntica o neo-romàntica catalana. Hom podria pensar que en aquest sentit personatges com Rafael Casanova, Pau Claris, Francesc de Tamarit, Antoni de Villarroel, etc. tindrien un tractament preferent i, òbviament, això no és així. Pau Claris, amb set cites en total ocupa un discret 5è lloc, i Rafael Casanova el 7è amb solament cinc cites. Antoni de Villarroel i Francesc de Tamarit amb dues cites cadascun, ni tant sols surten en el llistat. Més ben parat està el grup dels bandolers ja que J. de Serrallonga i Perot Rocaguinarda assoleixen un total de cinc cites cadascun.

Bona part dels llibres inicien el discurs del període modern a Catalunya en base a la figura dels Reis Catòlics, i particularment de Ferran. Recordem que en general la majoria dels llibres situen aquestes figures a cavall de la medievalitat i el món modern. El fet de la desproporcionada importància que adquireixen, si tenim en compte el nombre de cites, i el fet que únicament hem recollit aquelles que fan referència al personatge en relació a Catalunya, podem intuir que la lògica de plantejament en els llibres de text situa en bona part la història de Catalunya com un simple apèndix de la història d'Espanya.

L'Arxiduc Carles d'Àustria vinculat als seus drets i com a rei de la Corona d'Aragó ocupa el tercer lloc quant a nombre de cites, seguit per Pau Claris i Narcís Feliu de la Penya que resulta força citat, a partir de les seves iniciatives econòmiques, sobretot en els llibres de BUP.

Lluís XIII de França amb 9 cites que el vinculen a la seva posició de Comte de Barcelona durant la Guerra dels Segadors resulta curiosament un dels personatges més citats. Quelcom de similar passa amb Lluís XIV tot i que aquest és un resultat notòriament atípic (12).

Com en el cas de la història medieval els dèficits sobre personatges són importants. Val a dir que en els aspectes de les arts, arquitectura i literatura aquests són notoris. Damià Forment és citat dues vegades, Damià Campeny, una; el rector de Vallfogona, una; Pere Blai, una...

En l'àmbit polític i institucional també hi ha força dèficits si atenem l'escàs nombre de cites. Alexandre VI solament es cita en una ocasió; Patiño en una; Berwick en una; Dalmau de Queralt en tres; Carles I en una; el Baró de Maldà en una; el Duc de Cardona en una... Personatges amb una certa importància emblemàtica com Gaspar de

Portolà, Vendôme o Erasme de Gònima solament són citats en una ocasió.

Cabdills i dirigents populars amb una clara projecció social com Enric Torras, Antoni Soler o Josep de Trinxeria solament son citats en una ocasió i encara en un llibre atípic (12).

La dimensió tecno-científica, camp destacable a Catalunya, també resta sistemàticament abandonada. Personatges insignes com Pere Virgili o Antoni de Gimbernat, precursors de la cirurgia moderna, o Maixerí de Berga solament son citats en una ocasió, altres com Francesc Sampons o Salvà Campillo ni tan sols es citen.

La precarietat de personatges femenins és en aquest període quasi absoluta. Certament que no hi ha massa personatges destacables en l'esfera institucional, la qual cosa no vol dir que s'hagués pogut fer un esforç per incorporar, com a mínim a Elisabet de Brunswick o en l'esfera popular a Joana la Massissa.

Tot plegat, el llistat de personatges ens indica com en el cas anterior, una amalgama on es fa notar el pes de la tradició historiogràfica i escolar espanyola, juntament amb un cert empelt de la historiografia neo-romàntica catalana, amb un gran buit pel que fa a tecno-ciència, expressió artística i dimensió social.

ELS PERSONATGES EN LA HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA DE CATALUNYA

La història Contemporània de Catalunya queda a bastament tractada en un sentit quantitatiu, respecte al conjunt de la història de Catalunya, en els llibres de text. Normalment el nombre de pàgines que es dediquen a la història contemporània de Catalunya és molt superior als que es dediquen a altres períodes de la història del

país. Amb tot, hi ha importants problemes metodològics que hem comentat a l'hora de valorar els fets i conceptes més usuals en els llibres de text. Contradictòriament amb la seva especificitat i originalitat, la història contemporània de Catalunya acostuma a presentar-se com un apèndix o formant part d'un tot molt discutible: l'estat nació burgès espanyol.

La quantitat de personatges citats en els múltiples llibres és enorme si bé molt dispersa, i relativament pocs són els personatges citats quatre o més vegades. El llistat d'aquests, corresponent a la història contemporània de Catalunya en la totalitat de llibres analitzats, ve referit en la taula 12-4..

TAULA 12-4 *Personatges citats en els llibres de text.*
Història Contemporània de Catalunya

Personatge	núm. de cites
1. Lluís Companys _____	35
2. Francesc Macià _____	33
3. F. Pi i Margall _____	23
4. J. Tarradellas _____	21
5. Francesc Cambó _____	18
6. Valentí Almirall _____	16
7. E. Prat de la Riba _____	14
8. J. Prim _____	8
9. J. Verdaguer _____	8
10. Jordi Pujol _____	8
11. A. Lerroux _____	8
12. F. Ferrer i Guàrdia _____	7

13. A. Gaudí	6
14. B.C. Aribau	6
15. S. Seguí	6
16. I. Cerdà	6
17. J. Miró	6
18. A. Guimerà	5
19. A. Pestaña	5
20. J. Irla	5
21. Pompeu Fabra	5
22. Alí Bei	4
23. J. Sert	4
24. S. Dalí	4
25. Joan Maragall	4
26. F. Soler "Pitarra"	4
27. F. Layret	4
28. Duran i Bas	4
29. Torras i Bages	4
30. S. Rusiñol	4

El llistat resulta certament curiós i denota, com els altres, una gran dispersió quant a plantejaments de la història. Ja a primer cop d'ull es pot copsar la importància que tenen els personatges polítics.

El personatge més citat és, en primer lloc, amb 35 cites, el president de la Generalitat Lluís Companys que acostuma a entrar en els llibres per la doble via de l'explicació de la Segona República i per les explicacions de la història de la Generalitat, quan aquestes existeixen. Curiosament el nombre de vegades que es cita el seu nom no ve proporcionat al d'explicacions sobre les seves activitats, ni sobretot, de quina va ser la seva fi, que pren molt poca rellevància en els fets i conceptes explicitats en els textos.

A molt poca distància apareix amb 33 cites el president Francesc Macià, amb 33 cites, i que acostuma a entrar en els llibres de text per les mateixes vies que el president Companys, com en el primer cas s'acostuma a destacar el seu paper institucional.

En tercer lloc apareix Francesc Pi i Margall, i certament hem de matisar que la seva importància obeeix al fet que es presenta com a president de la Primera República Espanyola. Ara bé, el fet que sovint se'n destaquí la seva catalanitat ha estat criteri suficient per a incloure'l en aquest llistat. Aquest seria el cas, doncs, d'un polític català que intervé amb responsabilitat a la política espanyola. El curiós és que precisament Margall adquireixi tal protagonisme quan la Primera República, en la seva dimensió catalana, no es destaca per estar precisament massa ben tractada ni quantitativament ni qualitativa en els llibres de text.

Els llocs següents en el *ranking* estan ocupats per polítics de molt diferent significació: Josep Tarradellas, Francesc Cambó i Valentí Almirall.

La presència de Tarradellas no és sorprenent, atesa la importància que té en la restauració de la Generalitat post-franquista, aspecte que d'una manera o altra queda recollida en els llibres de text. La importància de Cambó tampoc produeix sorpresa atès el seu caràcter emblemàtic dins la política catalana del primer terç del segle XX. Sorpren més la posició de Valentí Almirall, ja que des del punt de vista de la historiografia neo-romàntica catalana aquest no deixaria de ser un pensador de catalanisme més o menys marginal, atès que qui es presenta com a gran constructor del catalanisme polític és precisament E. Prat de la Riba, personatge que ocupa precisament el següent lloc a dos punts d'Almirall. Amb tot, poques vegades es destaca el caràcter radical d'Almirall i més aviat es presenta com un

paral·lel·precedent important en la construcció del catalanisme polític.

A partir de Prat de la Riba el llistat es diversifica molt i la variable política perd força; d'altra banda, els següents personatges citats amb menys de 8 cites queden molt lluny de les 14 de Prat de la Riba.

Prim, Verdaguer i J. Pujol compten amb 8 cites cadascun. De Prim se'n destaca el seu paper de polític català que intervé en afers d'estat, de Verdaguer se'n destaca el seu paper estructurant en la Renaixença i J. Pujol apareix vinculat, sobretot, amb un paper institucional, a l'actual Generalitat. Mentre que els dos primers tenen més protagonisme en els llibres de BUP la figura del president apareix també en els llibres de primària on es presenta, lògicament, com a president de la Generalitat de Catalunya.

Amb set o menys cites apareixen múltiples personatges. El pensament i l'acció política recull noms com el del president Irla, Duran i Bas i Torras i Bages.

El món de l'acció social queda reflectit en F. Ferrer i Guàrdia, Salvador Seguí, Angel Pestaña i Francesc Layret. Certament és ben curiós en aquest aspecte com l'estela llibertària, tot i que disminuïda, hi és ben present... no podia ésser d'altra manera.

Arquitectes i urbanistes estan representats en figures com Ildefons Cerdà, Antoni Gaudí i J. Ll. Sert. Les arts recullen en canvi, únicament, els noms de S. Rusiñol, J. Miró i Salvador Dalí. El món de la filologia i la literatura queda en canvi ben representat en figures com B.C. Aribau, A. Guimerà, J. Maragall, F. Soler "Pitarra" i Pompeu Fabra.

Com a figura original destaca el personatge de Domènec Badia "Ali Bei", si bé hem de tenir present que les quatre vegades que surt citat corresponen a un sol llibre (14).

Atès que la història contemporània de Catalunya és l'objectiu principal d'aquesta recerca hem procedit, així mateix, a classificar, segons els codis establerts prèviament, l'àmbit de la totalitat de personatges citats en el conjunt dels llibres de text. El resultat queda reflectit en la taula 12-5.

Aquesta taula inclou el total de cites, comptant també les que es repeteixen a propòsit d'un mateix personatge.

TAULA 12-5 *Àmbit dels personatges citats en els llibres de text.*
Història Contemporània de Catalunya.

Referent	núm de cites
Política _____	233
Cultura-Literatura-Llengua _____	79
Social _____	36
Pintura-pintors _____	34
Urbanisme-arquitectura _____	24
Militar _____	16
Cultura Música _____	13
Tecno-ciència _____	12
Economia _____	11
Escultura _____	9
Religió _____	9
Cultura (diversos) _____	4

Cultura-Literatura-Llengua (dones) _____	4
Geografia urbanisme _____	4
Militar (dones) _____	2
Política (dones) _____	1

Una anàlisi comparada d'ambdues taules ens pot permetre un major nivell d'aprofundiment. En primer lloc cal destacar el pes absolut dels personatges polítics, seguits a molta distància, però amb força pes, pels personatges vinculats amb la literatura. En principi aquests totals resulten una mica dispars amb els discursos que es fan sobre la història en els llibres de text, sobretot de BUP, on hi ha voluntat per a què les variables econòmiques tinguin pes específic. Curiosament aquesta importància de les variables econòmiques no es correspon amb un nivell de cites de personatges parell amb la importància de l'economia.

Les raons són diverses; ja hem dit que el discurs històric general no lliga sovint amb el que s'aplica a la història de Catalunya. D'altra banda, en la història contemporània de Catalunya pesa molt la variable política, però no és una variable política autònoma. Com s'ha dit, els llibres de text acusen en gran mesura la tradició de les històries delimitades per l'estat nació, on l'estat és subjecte i objecte de la història. Durant l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna mentre Catalunya manté estructures estatals o semi-estatals és més o menys fàcil mantenir un marc català. Ara bé, a partir del XVIII i, sobretot, en el XIX quan Catalunya queda sotmesa a una realitat política estatal de caràcter espanyol, la situació varia radicalment. El discurs estructurant dels llibres de text que, tot i fer força referència a les variables econòmiques es centra en el marc estatal, gravita de manera determinant cap a l'enrevessada història política de l'Estat espanyol durant el segle XIX.

Els polítics o la història política catalana es presenta en funció de les alternatives o intervenció en dit marc estatal. No hi ha manera de fer una història política-social autònoma de Catalunya de manera més o menys independent del marc estatal.

Aquesta situació comporta altres contradiccions importants. De fet la variable autènticament important de la Catalunya del XIX és precisament l'econòmica, és a dir, els canvis engendrats pel galopant procés d'industrialització. Però, com el marc en el qual es mouen els llibres de text, és precisament l'estatal, aquesta variable no agafa importància. Ja hem avançat en l'anterior capítol el nostre punt de vista argumentant que durant la segona meitat del segle XIX Catalunya era més diferent que mai d'Espanya. Presentava una societat fortament secundaritzada que havia passat plenament a constituir-se en una societat industrial enfront d'una Espanya rural. Però aquest fet diferencial que es palesava en tots i cadascun dels aspectes de la societat no queda recollit, ni tan sols assajat, en els llibres de text constrenyits pel marc estatal com objecte i subjecte de la història.

Així el que és realment determinant: les transformacions econòmiques de Catalunya durant el segle XIX no queden reflectides amb prou força en els llibres de text i, per descomptat, que els protagonistes que d'una manera o altra apareixen vinculats al procés no consten en els llibres.

El nombre de personatges citats vinculats a les activitats econòmiques és molt escàs, de les nissagues d'industrials, banquers i polítics que van jugar a fons en el desenvolupament industrial solament es citen: Bonaplata (dues vegades); B. Robert (tres vegades); Rius i Taulet (tres vegades); J. Güell (dues vegades); M. Girona (una vegada) i A. Lopez (dues vegades).

D'altra banda, el pensament i l'acció social que va engendrar la revolució industrial tampoc queda massa ben reflectida en els personatges citats i es troben a faltar figures centrals. Pau Alsina, Baldomer Lostau o Martí Julià no són citats ni una sola vegada, Josep Barcelò en una sola ocasió, Roca Farreras un cop. Sindicalistes com J. Peirò o Garcia Oliver solament es citen dos cops cadascun, activistes com Durruti tres cops i un dels màxims teòrics i pràctics de l'obrerisme a Catalunya, Andreu Nin, solament es cita en dues ocasions.

Certament que en qualsevol cas el passat llibertari i republicà dels moviments populars està regularment recollit, i en contra del que es podria pensar, atès que, avui i ara per a ara, el joc polític i sindical és molt diferent i, endemès, la historiografia ha acusat un fort impacte de posicions neo-marxistes tendents a amagar la gran importància del moviment llibertari i republicà a Catalunya. El paper del PSUC, posem per cas, que sembla lògic que s'hagués de maximalitzar apareix normalment en un punt força just, pel que fa als personatges d'aquesta formació, força irrellevants des del punt de vista de la història nacional, únicament es cita un cop la figura de J. Comorera.

Pel que fa al món de la cultura en general es dona una visió molt impressionista, es citen molts personatges vinculats a les diferents facetes de la cultura, però no hi ha consens alhora de precisar quins són els que tenen una major significativitat des del punt de vista de la història nacional. Es presenta una plèiade certament desproporcionada d'autors literaris que van des de Víctor Balaguer, fins a Josep Pla o Montserrat Roig, però amb molt poc consens respecte a quins s'han de presentar prioritàriament tal qual s'evidencià en la taula. A la segona taula podem comprovar que el nombre d'autors literaris és el segon grup de personatges citats després dels polítics. Això evidencia una certa influència de la

història de la literatura damunt de la història, o per dir-ho d'altra manera els autors de llibre de text estan molt influenciats per la literatura i història de la literatura (15).

Arquitectes i urbanistes també estan presents tot i que com en el cas anterior manca consens per destacar aquells més emblemàtics. Un autor amb una obra monstruosa, tant quantitativament com qualitativa, com Domènec i Muntaner tan sols està citat dues vegades. Els arquitectes del noucentisme ni tan sols apareixen mentre que l'avantguardisme i la modernitat solament queda reconegut en la figura de Sert. Autors contemporanis tenen solament cites puntuals amb molt poc pes.

La pintura i escultura també tenen un tractament desigual quant a nombre d'autors citats, R. M. Alsina solament es cita en una ocasió, R. Casas en dues, Picasso des d'un punt de vista català (és a dir com a autor contextualitzat en una realitat catalana), solament tres vegades...

El desenvolupament tecno-científic és, com en els altres períodes, el gran oblidat. Figures absolutament emblemàtiques com la de Narcís Monturiol, inventor i polític, resten oblidades amb solament dues cites i encara en llibres atípics (16). Cal tenir present endemés que al marge de tota la seva obra Monturiol esdevé una fita inqüestionable en la història de la ciència i la tecnologia europees a partir del que suposen els seus ictineus, i és un dels pocs noms catalans que figura amb mèrits propis en la història, en majúscules, de la tècnica i la ciència europees contemporànies. Doncs bé, com hem dit Monturiol és un personatge desconegut en els llibres de text i per descomptat la seva obra també ho és.

Altres destacats tecnòlegs i científics com ara F. Samponç, F. Salvà, J. Ferran, B. Robert, P. Font i Quer, E. Fontseré, Bosc Gimpera, Pau

Vila, o Joan Oró són solament citats una vegada, i encara en llur major part en llibres atípics.

L'altre gran dèficit que constatem en el llistat és l'absència generalitzada de dones. Certament que alguns dels textos fan referències al paper de la dona en general, i en particular al paper de la dona treballadora en el procés d'industrialització. Però, com en el cas de l'Edat Mitjana, ni tant sols queden recollits els noms de les dones que van tenir protagonisme en un món eminentment masculí, i que òbviamment caldria reconèixer, no per col·locar forçosament una quota de dones sinó simplement per fer una certa justícia. Així, posem per cas, Frederica Montseny va ser la primera dona europea que va assolir un ministeri, i independentment de l'encert de la seva gestió aquest fet és força emblemàtic i s'hauria, en justícia, de recollir. Doncs bé, la figura de Frederica Montseny, únicament queda recollida en una cita i en una fotografia (17). Altres dones que van destacar en el món de les arts i de la cultura tampoc queden recollides. Maria Montessori o Rosa Sensat estan totalment absents com ho estan Dolors Monserdà, Maria Domènech, Carme Karr, etc.

El llistat de dones resultant és certament inquietant, hi ha dues cites sobre Agustina Saragossa "Agustina d'Aragó" que destaquen la seva nacionalitat catalana, i que hem situat en l'àmbit militar. Les altres cites es corresponen a l'àmbit de la literatura: Victor Català, Montserrat Roig i Mercè Rodoreda, aquesta darrera amb dues cites.

A tall de resum, podríem concloure que tot i que la contemporaneïtat de Catalunya es basa en grans canvis estructurals de caràcter econòmic (construcció d'una societat industrial moderna i fortament secundaritzada), els llibres de text donen importància als personatges de caràcter polític. D'aquest fet es pot desprendre que

la dimensió política ocupa un lloc important si bé hem de constatar que no es presenta des d'una lògica interna catalana sinó en simbiosi, quan no supeditada, a la complexa realitat política espanyola del segle XIX. L'eix polític doncs, si hem de fer cas a la freqüència de personatges citats, és un eix estructurant important en la història de la contemporaneïtat catalana en els llibres de text.

La variable política ve complementada amb una variable cultural molt centrada i vertebrada per la literatura. Cal suposar que s'entén el moviment de la Renaixença com a motor del país quan potser simplement és la conseqüència d'un seguit d'importants transformacions econòmiques, polítiques i socials. Eix polític doncs i eix literari és el que podríem destacar com a vertebradors de la Catalunya contemporània en els llibres de text a partir de la tipologia de personatges citats. Cal repetir, doncs, que no deixen de ser un xic contradictoris aquests eixos per explicar la contemporaneïtat a Catalunya, caracteritzada com hem assenyalat per una revolució industrial a cavall de la màquina de vapor primer i de l'electricitat després.

APROXIMACIÓ GLOBAL AL CONJUNT DE PERSONATGES

A fi d'avaluar el pes dels personatges emblemàtics més citats de la història contemporània de Catalunya en el conjunt de la història de Catalunya hem procedit a fer una breu comparació, reunint en un sol llistat (taula 12-6) el conjunt dels personatges citats més de quatre vegades en els llibres de text.

TAULA 12-6 *Personatges citats en els llibres de text.*
Història de Catalunya.

Personatge	nº de cites
1. Ferran II (el catòlic) _____	59
2. Jaume I _____	42
3. Reis Catòlics _____	40
4. Lluís Companys _____	35
5. Francesc Macià _____	33
6. Pere el Gran _____	23
7. F. Pi i Margall _____	23
8. J. Tarradellas _____	21
9. Joan II _____	20
10. F. Cambó _____	18
11. Pere el Cerimoniós _____	17
12. Ramon Berenguer IV _____	16
13. Valentí Almirall _____	16
14. E. Prat de la Riba _____	14
15. Pere el Catòlic _____	13
16. Arxiduc Carles _____	13
17. Ramon Llull _____	12
18. Guifré el Pelòs _____	11
19. Alfons el Magnànim _____	11
20. Borrell II _____	10
21. Peronella _____	10
22. Ramon Berenguer I _____	9
23. Martí l'Humà _____	9
24. Lluís XIII de França (Ier) _____	9
25. Jaume II _____	8
26. Ferran d'Antequera _____	8
27. Jacint Verdaguer _____	8

28. J. Prim	8
29. Jordi Pujol	8
30. Abat Oliba	7
31. Roger de Flor	7
32. Pau Claris	7
33. N. Feliu de la Penya	7
34. F. Ferrer i Guàrdia	7
35. Arnau de Vilanova	6
36. B.C. Aribau	6
37. Ildefons Cerdà	6
38. S. Seguí	6
39. J. Miró	6
40. Ramon Berenguer III	5
41. F. Eiximenis	5
42. Carles de Viana	5
43. P. Rocaguinarda	5
44. Joan de Serrallonga	5
45. Lluís XIV de França (II)	5
46. Rafael de Casanova	5
47. A. Guimerà	5
48. Pompeu Fabra	5
49. A. Pestanya	5
50. J. Irla	5
51. Ramon Muntaner	4
52. Jaume Huguet	4
53. Joanot Martorell	4
54. Isabel la Catòlica	4
55. Frederic Soler "Pitarra"	4
56. Duran i Bas	4
57. Torras i Bages	4
58. Santiago Rusiñol	4
59. Joan Maragall	4
60. F. Layret	4

61. J. Ll. Sert _____	4
62. Salvador Dalí _____	4

El conjunt del llistat és força aclaridor. D'una banda, cal destacar el gran pes de la medievalitat quant a personatges citats, ja que els tres primers pertanyen a aquest període i després apareixen regularment personatges de diferents períodes. En principi sembla lògic que els períodes zenitals d'una nació siguin exaltats per la seva història, però en el cas dels noms que ocupen la primera posició això no és tan lògic. Ferran II ocupa el primer lloc i els Reis Catòlics ocupen el tercer, i cal remarcar que, tant en un com en l'altre cas, els personatges sovint es col·loquen indistintament en la medievalitat i en la modernitat. La preeminència d'aquests personatges no respon a una lògica de reedició en el món de l'ensenyament de la historiografia romàntica o neo-romàntica catalana, ja que tant el rei com, sobretot el terme "Reis Catòlics", acostumen a tenir unes connotacions que els vinculen a un moment zenital de la història d'Espanya. D'altra banda, tampoc respon a una lògica interna de la història de Catalunya considerada amb una òptica catalana. Des d'aquesta òptica ni Ferran II, ni els reis catòlics suposen un període zenital, ni emblemàtic, ni cabdal en la història de Catalunya.

Si la força de la medievalitat tingués per raó la tradició historiogràfica arrancada de la Renaixença, els personatges més citats, a banda de Jaume I, haguessin estat uns altres: Guifré el Pelós, l'Abat Oliba, Borrell II etc., tots ells en una posició del llistat més que discreta.

Podríem concloure considerant que bona part de la importància que s'atorga als monarques catòlics rau en la tradició de la

historiografia escolar espanyola, i en la mateixa tradició historiogràfica espanyola que considera els "Reis Catòlics" com una fita de referència cabdal. Aquesta pervivència de la tradició escolar espanyola es conjumina, certament, amb un cert pes de la tradició romàntica catalana, ja que Jaume I ocupa certament el segon lloc del llistat.

Atenent al nombre de personatges citats, la medievalitat té molta importància, però se'ns apareix d'una manera molt desorganitzada, sense que quedi clara una jerarquia dels personatges, o per dir-ho millor, es nota una falta de consens entre els autors a l'hora de considerar quins són els personatges a destacar i per què. Ni tant sols hi ha present una lògica disciplinar més autònoma des del punt de vista català. Una mica de criteri al respecte ens indicaria potser que Ramon Berenguer IV, Jaume Ier, Pere el Cerimoniós i potser Alfons el Magnànim van ser els monarques que protagonitzaren les principals estrebades de la corona catalano aragonesa...

El protagonisme que, en una perspectiva global, té la medievalitat ve acompanyat, quasi freqüentment, pel de la contemporaneïtat, sempre atenent al nombre de personatges citats. Lluís Companys i Francesc Macià ocupen els primers llocs i cal entendre aquesta presència com una potent pressió del subconscient col·lectiu en la intuïció que la Generalitat Republicana va assolir un consens realment important. Efectivament, és discutible que aquesta importància d'ambdós presidents respongui a una reflexió asserenada sobre el conjunt de la història de Catalunya; al capdavall, la República va ser un curt parèntesi... D'altra banda, la vindicació dels presidents no deixa de ser incòmoda ja que si bé és cert que la Generalitat actual fonamenta la seva legitimitat en el precedent republicà no és menys cert que dos presidents que van proclamar una República Catalana i un Estat Català impugnen, en certa manera, el model polític del post-franquisme.

Després del consens d'ambdós presidents ja ve un llarg llistat, certament dispers, on s'apleguen sense ordre i sense massa criteri els personatges més diversos. Personatges insospitadament citats com Pi Margall amb d'altres d'història recent com J. Tarradellas.

Els considerats tradicionalment com a vaixells insígnia del catalanisme polític F. Cambó i E. Prat de la Riba ocupen un lloc discret, però comparteixen protagonisme amb altres pensadors del catalanisme polític com ara Valentí Almirall. Els moviments socials estan discretament representats en personatges de la tradició llibertària i cal destacar, com s'ha dit anteriorment, el pes, potser desmesurat des de l'òptica de la història, que s'atorga als personatges literaris.

Pel que fa a l'Edat Moderna val a dir que està representada de manera molt feble. Òbviament, la tradició historiogràfica romàntica catalana no pesa en aquests sentit, ni tan sols el fet que tant l'himne de Catalunya com la seva festa nacional commemorin fets de l'Edat Moderna. Personatges com Rafael Casanova o Pau Claris tenen un nombre molt escàs de cites, mentre que d'altres, molt considerats en la tradició esmentada, ni tan sols hi apareixen.

Si tenim en compte les 1081 cites de personatges (incloses les que es repeteixen sobre un mateix personatge) dels diferents períodes de la història de Catalunya, tenim també uns resultats curiosos que queden reflectits en la taula 12-7.

TAULA 12-7 *Ambit dels personatges citats en els llibres de text.*
Història de Catalunya.

Ambit	nº de cites
Nobles-reis * _____	362
Política _____	241
Literatura _____	116
Acció social _____	62
Pintura _____	55
Tècnica-ciència _____	52
Nobles-reis (dones) * _____	43
Militar _____	31
Urbanisme-arquitectura _____	30
Religió _____	27
Economia _____	22
Música _____	13
Escultura _____	12
Cultura (diversos) _____	8
Literatura (dones) _____	4
Política (dones) _____	1
Militars (dones) _____	2
 Total homes	1031
Total dones	50

* Hem compabilitzat repartides entre homes i dones les cites corresponents al terme "Reis Catòlics"

La taula 12-7 d'àmbits ens mostra una gran preeminència de reis i nobles, seguida de polítics, si bé ambdues les podem considerar clarament en l'esfera política. El fet és important ja que en principi, segons hem assenyalat anteriorment, la majoria de llibres intentaven, i fins i tot aconseguien, dislocar el vertabrant polític i militar dels llibres de text en favor d'una història més oberta. A la pràctica, però, i pel que fa a les cites nominals, els referents polítics segueixen essent determinants. Naturalment que no és la llista dels reis gots, però en certa manera, la necessitat de ritmar la història a partir de criteris polítics i de personatges n'esdevé una herència òbvia.

Tanmateix, sí que es palesa una evident reculada de l'àmbit militar que compta certament amb poques cites. La migradesa pot obeir a dues raons: una, lògicament, la disminució del pes bèl·lic en la història a l'ensenyament, en comparació a d'altres èpoques, i l'altra que possiblement la tradició de la història divulgativa de Catalunya no s'ha centrat de manera determinant en la història militar. Hem de comptar que en el major període d'activitat bèl·lica a Catalunya el terme militar es confon amb el noble-rei.

Com es pot comprovar, el tercer àmbit en importància és, curiosament, el de la literatura. Cal pensar que la tradició de les lletres i la identificació de la cultura, a Catalunya, amb formes lingüístiques i/o literàries és un aspecte determinant que explica la situació.

Hom pot comprovar que les cites ubicades en altres àmbits de referència: social, pintura, tecno-ciència, etc., són dramàticament baixes. Crida l'atenció, però, l'escàs ressò quant a nombre de personatges citats que té la història social. I crida l'atenció, sobretot, perquè la història social havia estat un dels motors, un dels objectes de la història durant els anys setanta, i no només en

àmbits generals, sinó també en els àmbits universitaris on es formaven els que serien docents i autors de llibres de text.

Finalment, constatar l'escandalosa proporció entre homes i dones citades i tornar a insistir en el fet que les úniques dones citades amb una certa insistència de la història de Catalunya siguin, precisament, Peronella d'Aragó i Isabel la catòlica.

CAPÍTOL 12. NOTES

1. En les orientacions de l'any 70 per a la primera etapa d'EGB consten diferents punts sobre l'estudi de personatges: "*Grandes figuras de la humanidad*", "*Grandes héroes y santos*", "*Nuestros grandes escritores*", "*Pintores españoles*", consultar al respecte: DIRECCIÓN GENERAL DE ENSEÑANZA PRIMARIA, CENTRO DE DOCUMENTACIÓN Y ORIENTACIÓN DIDÁCTICA, "Educación General Básica, Nueva orientación pedagógica", A; *Vida Escolar*, Diciembre-enero 1970-71, núm. 124-126, pàg. 92-98.
2. Ja hem destacat que bona part de l'equip d'assessors del ministeri havia treballat amb la UNESCO i venia fortament impressionat per les experiències estrangeres. En aquest sentit la tradicional influència francesa va començar a compartir-se amb els models anglosaxons que emfasitzaven sobre les "ciències socials".
3. Diversos autors, entre ells K. Egan, han destacat darrerament la importància dels personatges per contextualitzar o introduir als nens en el llenguatge històric. D'altra banda l'estudi de personatges també resulta interessant des del punt de vista de l'empatia.
4. Vegis: HERNANDEZ, F.X., *Ensenyar Història de Catalunya*. Barcelona: Graó, 1990, pàg. 75-83.
5. Vegis fitxa 22, Vol. II, pàg. 312-329.
6. Vegeu les fitxes núm. 15, 19, 23 com a exemple de llibres de text de primària que incorporen de manera mecànica les directrius del 1988.
7. L'únic llibre que tracta amb una certa amplitud les figures de Francesc de Verntallat i de Joan Sala, és el llibre de cinquè curs de la Editorial Casals (Fitxa núm. 12). Se'ls hi dedica un petit còmic amb un ampli peu explicatiu.
8. L'únic llibre que tracta la dimensió científica de Llull amb rellevància és el de Ciències Socials de setè de l'Editorial Teide (fitxa 18).
9. Els únics llibres que es preocupen per l'evolució tecno-científica a la Catalunya medieval són el de Ciències Socials de 8è de l'Editorial Teide i el d'Història de 3er de B.U.P de la mateixa editorial (fitxes núm. 22, 32).
10. En els programes de reforma de primària està previst que els alumnes coneguin l'himne nacional de Catalunya, així com els seus orígens. Vegeu: GENERALITAT DE CATALUNYA, DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT, *Curriculum, Educació Primària*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament d'Ensenyament, Servei de difusió i edicions, 1992, pàg. 266.
11. *Ibidem*, pàg. 266.
12. Lluís XIII de França (1er de Catalunya) resulta citat sobretot en el llibre de 8è de Teide (fitxa 22), amb un total de quatre referències. Lluís XIV (II de Catalunya) únicament es cita en el mateix llibre, assolint les cinc referències.
13. Vegis fitxa núm. 22.
13. Vegis fitxa núm. 18.